

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

MUZEUM TĚŠÍNSKA – MATICE SLEZSKÁ
ČESKÝ TĚŠÍN 2010

© Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, 2010

ISBN 978-80-86696-12-6

OBSAH

- 7 Slovo úvodem
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR

Těšínsko ve středoevropském kontextu

- 13 Přemyslovští králové a slezští vévodové v době vrcholného středověku
ROBERT ANTONÍN
- 25 Hornoslezská knížata a jejich role v lucemburské politice do konce 14. století
MARTIN ČAPSKÝ
- 37 Hornoslezská knížectví v napěťové ose mezi Krakovem, Budínem a Prahou
MARTIN ČAPSKÝ
- 57 „Velcí“ těšínské Piastovci
Politické kariéry Kazimíra II. (†1528) a Václava III. Adama (†1579)
RADIM JEŽ
- 71 Valašská kolonizace na Těšínsku v 16.–18. století
JAN AL SAHEB
- 79 Reformace a počátky rekatolizace v Těšínském knížectví
DAVID PINDUR
- 93 Manželky těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?
RADIM JEŽ
- 107 Mocenskopolitický konflikt o Slezsko v letech 1740–1742 a jeho průběh na Těšínsku
JAN AL SAHEB
- 119 Rozdělené Slezsko v době modernizace
(Od slezských válek do konce Velké války 1740–1918)
DAN GAWRECKI
- 137 Slezsko po roce 1918
MARIE GAWRECKÁ
- 149 Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918–1938
IVO BARAN

Varia

- 163 Slezsko a Těšínské Slezsko na starých mapách
ZBYŠEK ONDŘEKA
- 185 Hradní vrch v Těšíně
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR
- 201 Pevnostní stavitelství na příkladu fortifikací Těšínského Slezska –
Jablunkovské šance
MARTIN KRŮL
- 215 Heraldické památky Těšínska
KAREL MÜLLER
- 225 Nejstarší dějiny farního kostela v Horních Domaslavicích
(k 250. výročí vysvěcení současného kostela)
DAVID PINDUR
- 237 Staré noviny v Těšíně
GABRIELA CHROMCOVÁ
- 245 Matiční činnost ve Slezsku
VLASTIMIL KOČVARA
- 255 Soupis vyobrazení
- 261 Jmenný rejstřík
- 273 Místní rejstřík
- 281 Autoři příspěvků

JAN AL SAHEB

MOCENSKOPOLITICKÝ KONFLIKT O SLEZSKO V LETECH 1740–1742 A JEHO PRŮBĚH NA TĚŠÍNSKU

Úmrtím posledního mužského příslušníka rodu Habsburků, císaře Karla VI., který opustil tento svět 20. října 1740, byla z hlediska mnohých evropských mocností nastolena otázka nástupnictví v zemích habsburské Podunajské monarchie. Navzdory veškerým diplomatickým opatřením, kterými se Karel VI. během posledních let své vlády snažil zajistit nástupnictví své nejstarší dceři, Marii Terezii, totiž vzneslo své pretendentské nároky na jednotlivé země tzv. habsburského dědictví hned několik evropských vladařů. Následné mocenskopolitické soupeření vyvrcholilo sérií otevřených válečných konfliktů, jejichž součástí byly tzv. slezské války, které se bezprostředně dotkly i území Těšínského knížectví.

Již dlouhých 27 let před svou smrtí, kdy Karel VI. stále marně čekal na narození zdravého mužského potomka, vydal v roce 1713 (tj. čtyři roky před narozením Marie Terezie) tzv. pragmatickou sankci, která měla zajistit mj. následnictví jeho rodu také po ženské linii. K uznání tohoto dokumentu bylo zapotřebí, aby jeho platnost nejprve stvrdily svým souhlasem zemské sněmy v jednotlivých částech monarchie a posléze mohl císař usilovat o přijetí pragmatické sankce rovněž na evropském fóru. Karel VI., který se dlouho nevzdával naděje na narození syna, předložil sankci, coby dokument upravující zásady nástupnictví uvnitř habsburského rodu, k ratifikaci jednotlivým zemským sněmům teprve sedm let po jejím vydání, tedy roku 1720. Dva roky nato přijaly jako poslední platnost pragmatické sankce stavy v Uhrách. Za nemalých habsburských ústupků následně tento dokument uznala také většina zainteresovaných evropských zemí – až na bavorského kurfiřta Karla Albrechta. Avšak ten, ačkoliv byl manželem

Císařovna Marie Terezie (1717–1780), nejstarší dcera císaře Karla VI., po jeho smrti se jako třiačtyřicetiletá ujala vlády nad habsburským soustátím, jehož územní celistvost musela hned na počátku svého panování obhajovat. Po nezdaru v tzv. slezských válkách si uvědomila nutnost reformy a v duchu osvícenského absolutismu zahájila transformaci soustátí v oblasti hospodářské, vojenské, církevní a vzdělávací i sociální.

jedné z Karlových neterí, by jen stěží mohl sám, bez širší politické podpory, prosadit své nástupnické nároky. Podobně na tom byl i saský kurfiřt a zároveň polský král August III. O tom, že pragmatická sankce stála již od svého počátku na velmi křehkých základech, se habsburští diplomaté přesvědčili už v prvních týdnech po nástupu Karlovy dcery Marie Terezie na trůn. Ještě dříve, než se zpráva o úmrtí Karla VI. donesla do Berlína na dvůr pruského krále Fridricha II., totiž vystoupil tento ctižádostivý panovník, bažící po velmocenském postavení svého státu, s nároky na část slezského území. Přestože pruské nároky byly více než pochybné, představovaly pro Vídeň reálnou hrozbu.

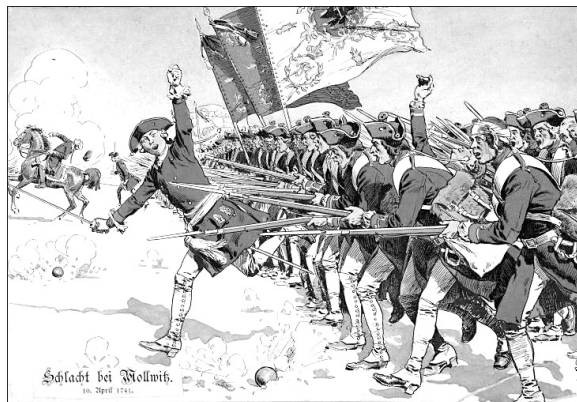
Mladá panovnice i celý vídeňský dvůr se skutečně velmi záhy přesvědčili, že Fridrich II. hodlá své ambice bezezbytku naplnit. Dne 16. prosince 1740 totiž pruská vojska překročila slezské hranice a koncem měsíce již byla obležena nejdůležitější habsburská pevnost v severozápadním Slezsku, Hlohov. Pruská armáda, vedená schopným generálem Kurtem Christophem Schwerinem, pokračovala v rychlém obsazování Dolního Slezska, kde se téměř nesetkala s vojenským odporem. Dne 3. ledna 1741 vstoupila bez boje také do slezské metropole Vratislav a posléze táhla dále na Lehnici a Svídnici. V té době již naplno běžela vyjednávání mezi pruskými a rakouskými diplomaty. Fridrich II. zpočátku nabízel Marii Terezii za území Dolního Slezska pomoc ve sporu o nástupnictví v monarchii a také slí-

bil při volbě císaře dát svůj kurfiřtský hlas jejímu manželovi, Františku Štěpánu Lotrinskému. Marie Terezie, vědoma si významu a bohatství Slezska, však tuto jeho nabídku jednoznačně odmítla. Dvacet dní po obsazení Vratislavi, 23. ledna 1741, pak vstoupila Schwerinova vojska také do Opavy, odkud den předtím odešel v prosinci jmenovaný velitel nepříteli četných rakouských sil rozmístěných ve Slezsku, generál Maxmilián Browne. Zároveň byly obsazeny i Bruntál a Krnov, kde si Prusové zřídili základny.

Počátkem února 1741 obsadil pruský plukovník de la Motte Fouqué rovněž území Těšínska. Kromě pevností Hlohov, Nisa a Břeh tak bylo pod kontrolou Prusů již téměř celé Slezsko. Navíc veškerá snaha vídeňské diplomacie vytvořit širší protipruskou koalici a zvrátit dosud nepříznivý vývoj nevedla k očekávanému efektu. Naopak porážka rakouských vojsk, vedených zcela neschopným a nerozhodným generálem Vilémem Neippergem, 10. dubna 1741 v bitvě u Molvic poblíž Břehu otevřela cestu k agresi a vojenskému řešení otázky „rakouského dědictví“ také pro dosud váhající evropské mocnosti. Mezi nejaktivnější v tomto směru náleželi především již zmínění bavorský kurfiřt Karel Albrecht a saský kurfiřt, polský král August III. V bezvýhodné situaci uzavřela Marie Terezie s Fridrichem II. 9. října 1741 příměří v Klein Schnellendorfu, aby mohla veškeré síly vrhnout proti Karlu Albrechtovi. Ten se přesto v prosinci v obsazené Praze prohlásil za českého krále, avšak nepříliš dlouho poté, v lednu 1742, obsadil rakouský generál Khevenhüller hlavní bavorské město Mnichov. Tento výrazný úspěch přiměl Fridricha II., obávajícího se ztráty dosavadních územních zisků, aby v rozporu s příměřím vtrhl na Moravu a do Čech. Definitivní porážku Habsburků v tzv. první slezské válce pak znamenalo vítězství Prusů v bitvě u Chotusic nedaleko Čáslavi v květnu 1742. V červnu 1742 bylo ve Vratislavi uzavřeno příměří a 28. července téhož roku podepsali zástupci obou stran mírovou smlouvu v Berlíně. Na jejím základě postoupila Marie Terezie ve prospěch Pruska většinu Slezska a Kladska; jedinou útěchou jí mohl být fakt, že se podařilo před uchvatiteli zachránit alespoň Čechy a Moravu.

Bitva u Molvic, 10. dubna 1741. Rakouská armáda vedená neschopným generálem Vilémem Neippergem utrpěla zdrcující porážku a ustoupila k obraně Kladska a Horního Slezska.

Zaměříme nyní pozornost na dění v Těšínském knížectví krátce po přepadení Slezska pruskými vojsky. V důsledku nečekaně rychlého a téměř nezastavitelného postupu Prusů Dolním Slezskem bylo nabíledni, že i přes stále poměrně značnou vzdálenost Těšínska a přilehlého území Moravy od nepřátelských jednotek bude potřeba zajistit jejich obranu a také zabránit nepříteli překročit uherskou hranici. Jelikož jsme se již zmínili o rakouské neschopnosti čelit tomuto ohrožení přímým střetem v rozvinutých liniích bojujících armád, ať již byly její příčiny jakékoliv, znalo válečnictví 18. století pouze jediný další osvědčený a účinný způsob, jakým postup protivníka zastavit anebo alespoň zpomalit. Byl jím systém pohraničních opevnění, který vytvářely opěrné body obrany a bez jehož ovládnutí nemohl nepřítel účinně kontrolovat dané území. V případě Těšínska tedy připadaly v úvahu zejména tzv. šance v blízkosti Jablunkova, jejichž význam byl o to větší, že navíc chránily strategický průsmyk a přístupovou cestu do Uher. Jablunkovská Velká šance společně se systémem přilehlých menších opevnění představovaly sice již zastaralý typ fortifikací, ovšem i přesto byly stále klíčem k ovládnutí celého přilehlého prostoru. Obranyschopnost šancí však poněkud snižoval neuspokojivý stav opevnění, o němž kompetentní státní úřady informoval ještě před vypuknutím pruské agrese velitel pevnosti, podplukovník baron Joseph O'Reilly. Jakoby v předtuše blížícího se nebezpečí žádal v červnu 1740 nejen o urychlenou opravu pevnostního systému, ale také o zvýšení počtu mužů své posádky. Tu počátkem února roku 1741, v době, kdy došlo ke vpádu Prusů na Těšínsko, tvořila pouze jediná setina (rota) nováčků pěšího pluku Václava Valise. Při obraně mohl podplukovník O'Reilly kromě toho počítat již jen s několika sty příslušníky ozbrojené domobrany, tzv. vybranci. Posádka navíc měla ve všech pevnostech k dispozici pouhých osm děl.

Jak již bylo předesláno, koncem prosince 1740 obsadily pruské jednotky Opavu a 25. ledna 1741 porazil generál Schwerin nepočetné rakouské oddíly poblíž Hradce nad Moravicí. Krytím levého křídla v Opavě, Bruntále, Krnově a okolí přezimujících pruských oddílů byl pověřen plukovník de la Motte Fouqué (1698–1774). Tento Holanďan v pruských službách proto s oddíly v síle čtyř praporů pěchoty a pěti švadron jízdy obsadil počátkem února 1741 prakticky celé Těšínsko včetně města Těšín a snažil se co nejrychleji opanovat i jablunkovské šance, aby pruské síly zabezpečil před očekávanými přepady především lehké uherské jízdy. Svého cíle dosáhl až nečekaně hladce, když se 8. února 1741 zmocnil všech pevností bez boje. Podplukovník O'Reilly si pouze na svém protivníkovi vymínil svobodný odchod posádky se dvěma děly. Záhy po odchodu obránců nechal plukovník de la Motte Fouqué šance obsadit třemi sty muži pěchoty, patnácti husary a dvěma doprovodnými pěchotními děly; sám se poté vrátil do Těšína.

Pruské posádky byly poté rozmístěny na zimní kvartýry ve všech částech Těšínska, zejména pak ve městech, odkud pravidelně vyjížděly zásobovací oddíly

Kolorované vyobrazení města Těšín a systému pevností chránících slezsko-uherskou hranici; cca 1750. Tzv. šance byly původně budovány v souvislosti s tureckým ohrožením, v době slezských válek ovšem stále představovaly klíč k ovládnutí přilehlého prostoru.

obstarávat potravu a proviant od venkovského obyvatelstva. Jedna z pruských posádek pobývala také ve Frýdku. Právem se proto cítili být ohrožení zejména místější měšťané, které dělila od Prusky obsazeného Frýdku pouze řeka Ostravice. Na ochranu města se z tohoto důvodu přesunula jednak část oddílů vysloužilců z moravsko-uherských hraničních pevnůstek Javořinka a Borsučí, mnohem početněji zastoupeny zde však byly houfy špatně vyzbrojených a neukázněných Valachů, příslušníků zemské domobrany. K očitém svědkům jejich příchodu do Místku patřil také František Josef Čejka (1708–1785), syn mistra místeckého soukenického cechu a pozdější místecký děkan a farář. Ten vylíčil tuto událost následujícími slovy: [...] když tento silný a udatný půlnoční lev [tj. Fridrich II.] se dostal na hranice slezské do Frýdku, tehdy Moravané přestrašeni řvaním jeho udatné zbroje, vypravili lid na odporu tomu nepříteli zbrojně na hranici moravskou do Místka. Ten lid byl nejvíc valašský, kterého bylo v Místku přes dva tisíce [...]. Přestože k Čejkovu odhadu počtu obránců bychom měli být přinejmenším skeptičtí, z dochovaných archivních materiálů je zřejmé, že kvantitou mnohonásobně převyšovali počet Prusů kvartýrujících ve Frýdku. Počátkem února 1741 se totiž ve Frýdku nacházela pouze jedna kompanie pěšího pluku o síle pouhých jedenadevadesáti mužů včetně jednoho poručíka, praporčíka, šikovatele a pěti kapralů.

Postup jednotek jízdy na výřezu z plánu; cca 70. léta 18. století. Jízdní jednotky v té době tvořily již pouze pomocné sbory, válečnictví zcela ovládala tzv. lineární taktika založená na střetech pevně sešikovaných jednotek pěchoty v otevřených bitvách.

Obránci Místku, vědomi si své drtivé početní převahy a hnáni představou zisku bohaté kořisti v sousedním městě následně 16. února 1741 živelně napadli Frýdek. Tamní pruská posádka se však navzdory všem předpokladům nedala na útěk, ale společně s mnohými Frýdečany, hájícími své příbytky před rabujícími Valachy, tento útok díky pevné disciplíně a nesrovnatelně lepší výzbroji odrazila. Odveta za neuvážlivý čin na sebe nenechala dlouho čekat a již dva dny nato vpadli Prusové, posílení o oddíly z Těšína a dalších měst, v síle dvou tisíc mužů do Místku. Následné rabování a plnění zaznamenal v knize místeckého soukenického cechu již uvedený František Josef Čejka: [...] *Když roku 1741 lid tento vypravený [tj. obránci Místku] neopatrný, sobě nerozvážil, že nejenom ve Frýdku Brandýburk [tj. Prusové] se vynachází, ale po Slezsku v hojnosti roztřasený jest a přece na Popelec na nějakou trošku nepřítel z Místka do Frýdku udeřil, málo nebo nic zvítězil a nepřátela na sebe rozdráždil, kterýžto dostanúce pomoc ze Skočova, Těšína, Fryštátu a Bohumína, rozmocněný v síle dvou tisícův, dne 18. Februari na Místek udeřil po polednu [...] lid tento vypravený v hubě udatný [tj. obránci Místku], spatříce nepřátela, patama se proti němu postavil, takže těsná byla cesta mezi stodoly lidu tomu přestrašenému. Přitáhel tehdy ten půlnoční lev zbrojný s nástrojem vojenským a budúce lúpeže a práce obyvatelův dychtivý, mnoho prázdných vozův z dědin nařízených sebú na odvezení statků a bohatstvív zdejšího vzal. A tak obyvateli zdejší od zuřivého lva olúpeni a obnaženi jsou, kterýžto lev hojnost vozův rozličným bohatstvív nakladených odvezel, když od pátku večer, až do rána nedělního město plundroval a lúpež na vozy kladel, okna, pece, jiné hospodárné a domácí věci potřískal a poščípal, co sám vzíti nemínil. Lidu slezskému a zavodnímu [tj. Frýdečanům] rabovati a odnášeti dovolil. Když tehdy ten lev město to olúpil, v neděli raním časem lúpeže odvezel a [s] sebú několik obyvatelí zajal, které svým časem pouščí, svobodně navrátil. Odcházejíce s lúpeží, město na rynku zapálil, takže ze čtyrnáct domův ohněm spráchnělo. Osmnáct osob mužských porubanych a postřílaných zanechal. Tak z toho truchlivého navštívení Božího město v potupu a posměch padlo [...]. Někteří prozíravější obyvatelé*

města Místek se na případný vojenský vpád připravovali již mnohem dříve, než k němu došlo. Například jistý Jan Bajgar si nechal vyzdít tajnou skrýš, kam před pruskými vojáky uschoval vše cenné a také zásoby plátna a šatstva. Přesto však došlo v nejednom případě k vyloupení těchto skrýší nejen rabujícími oddíly, ale dokonce i zedníky, kteří věděli, kde se tyto „pokladnice“ nacházejí, což je zřejmě například z protokolu o výslechu zloděje Františka Kaše z 22. listopadu 1741.

Velké problémy nastaly po vyrabování a vypálení města zejména majitelům čtrnácti vyhořelých domů. Jeden z nich, jistý Václav Veselý, se v důsledku toho dostal do bezvýchodné situace, když nebyl sto splatit své dluhy ani znovu vystavět dům, [...] od nepřítelů brandýburského zrujňovaným a skrze oheň ve zkázu uvedeným [...], v němž původně provozoval živnost. Svoji neutěšenou situaci pak musel v červnu 1742 řešit odprodejem této nemovitosti (spíše se jednalo o stavební parcelu než o dům) Karlu Ortmanovi za sumu jednoho tisíce čtyř set zlatých, z níž pak musel zaplatit všechny závazky věřitelům. Dalším příkladem negativního dopadu pruského

keho zarmoutku zatahnutá gest, obvoláowala, a skropila zem sýlžama Obj
watelůw zdegsich. Sebo kdýž roků 1741 lid tento wyprawený neo
patřený, sobě nerozwašil, se negenom we Fridlú Brandýbiut si wyjna
chazý, ale po Slesku w hognosti rostrafený gest, a předece na Popolec na
negalku trostku nepřítelů z Města do Frýdka udeřil, malo nebo nie
z wytežil, a nepřátela nasebe rozdražnil, kterýšto dostanúce pomoc ze
Sločowa, Čessina, Frýšstati, a Bohúmina, rozmocněný w sýle
dwúch tisícůw: dne 18 Februarý na Měste udeřil po poledni. Lid
tento wyprawený, w húbě udatný: spatřice nepřátela; patam a se
proti nemú postawil, taž že těšna byla cesta mezý stodoľý lidú tomú
přestrasšěnemú. Jaremní ochrana, a opatřenost lidsta, kdýž Bůch
pro nepravosti Města neochrani, toto potwýřzúge Zalmista Paně:
Sebudelit Pan ostřihati Města, na darmo bdi, kdoš ostřihá geho,
w Zalmi SW. Ponewadž nebylo opatřenosti Boží, opatřenost opa
třenost walaška na darmo býla, nebo gal písmo St mlúwi: Nenit
múdrosti, nenit opatřenosti proti Panú Bohú Proverbionú Cap: 21
K potwězením zdani toho, Micheas Prorok takto mlúwi: Hlas Paně
Městú wola: a spaseni bude bogicým se gmena Paně w Cap: 6ty.

Ukázky zápisů o vpádu pruských jednotek do Frýdku a Místku v knize soukenického cechu v Místku, jejichž autorem byl František Josef Čejka (1708–1785), syn mistra místeckého soukenického cechu a pozdější místecký děkan a farář.

vpádu je bédování jistého Gabriela Švanderleho, který ve svém testamentu v roce 1744 uvedl, že příčinou jeho dluhů byla právě tato událost [...] *ode mne, mizerného, skrze Brandýburka do velké škody příjducího* [...]. Vypálení a vyrabování Místku vnímali jako nešťastnou a zároveň významnou událost v životě soudobé společnosti nejen obyvatelé blízkého okolí, ale zpráva o tom se šířila po celé Moravě. Písemné zprávy o ní zanechali především kronikáři a písmáci, kteří měli k Místku nebo jeho jednotlivým obyvatelům bližší vztah, například na úrovni cechů.

Při srovnání dochovaných pramenů úřední povahy se zápisy v pamětní knize místeckého soukenického cechu, tak jak v ní zachytil události dle vlastní autopsie již zmiňovaný František Josef Čejka, vyvstávají pouze drobné disproporce. Mezi nimi se jeví jako nejzásadnější počet obětí pruského vpádu. Zatímco Čejka hovoří o osmnácti mrtvých, podle zápisu v místecké úmrtní matrice bylo 21. února 1741 pohřbeno jedenadvacet obětí.

Po návratu pruských jednotek z vyrabovaného Místku zpět do Slezska nastal na slezsko-moravském pomezí klid zbraní; ve Frýdku zanechali Prusové jen něco málo přes sto mužů, zbytek se vrátil do svých zimních kvartýrů ve městech na Těšínsku. Tam setrvaly pruské posádky až do poloviny března 1741. Teprve několik týdnů před bitvou u Molvic (10. dubna 1741) pruské vrchní velení rozhodlo o jejich stažení z Těšínska na severozápad, do míst koncentrace vojsk před předpokládanou rozhodující bitvou. V souvislosti s tím došlo také k odchodu pruské posádky z jablunkovských šancí. V očích velitelů rakouských vojenských sil rozmístěných v jižních oblastech pohraničních hor byl tento manévr vnímán jako ústup a projev slabosti Prusů. V tomto přesvědčení pak byl vydán rozkaz napadnout „ustupující“ jednotky několika oddílů pěchoty a husarů. Při potyčce byli v boji zabiti dva příslušníci pruské pěchoty a jeden kornet (jezdecký důstojník nejnižšího stupně), zatímco na rakouské straně padlo šest mužů. Podařilo se však zajmout několik Prusů.

Záhy po odchodu pruské posádky se do fortifikací poblíž Jablunkova vrátily rakouské oddíly, o jejich síle však prameny mlčí. V červnu 1741 vídeňská válečná rada nařídila, aby tamní posádka posílila 40 nově zverbovaných mužů. Podobně měly být posíleny také všechny pohraniční pevnosti v celé oblasti, včetně těch na moravsko-uherské hranici. Všechny měly navíc projít důkladnými opravami, aby

Vyobrazení Frýdku z poloviny 18. století. Z tohoto slezského města na pravém břehu hraniční řeky Ostravice byl proveden 18. února 1741 vpád pruských jednotek do sousedního moravského Místku.

byly napříště schopny plnit svou funkci mnohem efektivněji, než tomu bylo před nedávnem. Vídeň takto využila relativního klidu zbraní a také pozdějšího příměří, uzavřeného s Pruskem v Klein Schnellendorfu v říjnu 1741. Vedením renovací a oprav pohraničních fortifikací byli pověřeni vojenští inženýři, ale téměř veškerá tíha prací s nimi spojenými spočívala na bedrech zdejšího poddaného obyvatelstva. Poddaní těšínské komory, zejména z okolí Jablunkova, byli v této souvislosti státními úřady neustále zatěžováni nejrůznějšími robotními povinnostmi – k nejnáročnějším náleželo obstarávání stavebního materiálu. Za dodávku stavebního dříví byl například odpovědný valašský vojvoda v Jablunkově Jan Sýkora. Ten si v dopise z 21. května 1742, adresovaném regentovi těšínské komory, stěžoval na nesnáze s tím spojené: [...] z příležitosti připsání tit. pana ingénieur ober lieutenanta z Velikých šancův Vaše vysoce urozená panská milosti, slavný král[ovský] auřad[e] verchního regentství, milostivě patřiti ráčí, kterak tenž pan ingénieur ober lieut[enant] [...] že by se jemu osmero bydla na dnešní den k vyvozování dříví z lesa, tolkež fůry na auterý i středu přislali [...] co se pak fůr a vožení dříví z lesa dotejče, tehdá očekuji od Vaší vysoce urozené panské milosti milostivého poručení, jak se v tej míře zachovati mám, neb já bez vaší milosti obzvláštního nařízení ničeho učiniti nemohu, aniž rozkazu nemám, odkudž lidi k takovým odvázkám užiti mám. Zdalíž z foršpanů neb za záplaty z foršpanů pak t[ě]ch[ž]to lidí těžarovati, poněvadž již dosti obtíženi jsou, však jak se v tej míře zachovati mám, milostivé dispositi očekuji a s vším respektem zůstávám [...]. Mimo uvedené roboty požadovaly vojenské úřady po poddaných z obcí ležících v okolí šancí nejen na Těšínsku, ale také v Uhrách, aby zdarma, v lepším případě za minimální částku, zajistili posádkám na všech pohraničních pevnostech díl stravy. Situace se na podzim 1741 vyostříla natolik, že velitel jablunkovských šancí, podplukovník Joseph O' Reilly, ve snaze zabránit otevřené vzpouře hospodářsky ožebračeného obyvatelstva, podal svým nadřízeným návrh, aby v nadcházejícím zimním období došlo ke snížení počtu mužů v pevnostech. Na jednotlivých šancích měly dle něj zůstat pouze hlídky po sedmi mužích, jimž by velel vždy jeden kaprál. Z dochovaného archivního materiálu však není zřejmé, zda byl jeho návrh realizován, či nikoliv.

Jak již bylo uvedeno, pruské jednotky byly z území Těšínska odveleny v průběhu března 1741. Jejich pobyt zde trval sice jen necelé dva měsíce, avšak i za tak krátkou dobu způsobili Prusové, a to zejména ve městech, poměrně značné škody. Nejvíce utrpělo obyvatelstvo ubytováním vojska a s tím spojeným poskytováním stravy. Nezdídko se také vojáci dopouštěli nejrůznějších násilností, při nichž způsobili další škody na vybavení jednotlivých domácností. Nejméně byla podle všeho pobytem pruských vojsk na Těšínsku postižena města Bílsko a Frýdek. V obou případech totiž počet mužů tamní pruské posádky nepřevyšoval stovku. V Bílsku kvartýrovalo stabilně pouze 82 mužů a ve Frýdku 91. Výjimkou byla pouze krátká koncentrace až 2 000 mužů ve Frýdku těsně před vpádem do Místku. O poznání větší posádky kvartýrovaly ve Skočově, Strumeni, Jablunkově a Fryštátě. Již

Fridrich II. Veliký (1712–1786), pruský král z rodu Hohenzollernů, jeden z největších vojevůdců 18. století. Za své vlády (1740–1786) pozvedl Prusko na úroveň velmoci. Rozšířil teritorium pruského státu zejména o Slezsko a Kladsko, které získal ve slezských válkách s Marií Terezií.

koncem ledna 1741 vykazuje městská účetní kniha Fryštátu mezi vydáními z městské pokladny položku *an Mundurgewehr und Handgeld*; také v následujících dvou měsících zde nacházíme zápisy vydání souvisejících s pobytem početnější pruské posádky. Část pruských oddílů kvartýrovala rovněž v Bohumíně. Největší tíhu spojenou s ubytováním pruských jednotek neslo ovšem centrum knížectví, město Těšín. Zde kvartýrovala hlavní část ze čtyř praporů pěchoty a pěti švadron jízdy, které se podílely na obsazení Těšínska počátkem roku 1741. Svůj hlavní štáb zde zřídil také velitel pruských vojsk na Těšínsku, plukovník de la Motte Fouqué. Celkové náklady spojené s pobytem Prusů v Těšíně se vyšplhaly na 1640 tolarů.

Zdálo by se, že škody způsobené pruskými vojsky zůstaly po jejich odchodu jedinými, které na těšínsko-moravském pomezí způsobila první slezská válka. Také její další průběh však znamenal pro zdejší obyvatelstvo nemalou újmu, a to i přesto, že se přímé vojenské střety této oblasti vyhnuly. Jak již bylo uvedeno, pruský král Fridrich II., v důsledku vojenských úspěchů Marie Terezie v Bavorsku a v obavě ze ztráty svých dosavadních územních zisků, porušil v lednu 1742 uzavřené příměří a vpadl do Čech a na Moravu, kde se mu podařilo obsadit Olomouc, Jihlavu a Znojmo, obleženo bylo Brno. Pisatel kostelní knihy města Frenštát pod Radhoštěm k tomu poznamenal [...] *Brandýburk potom celú Moravú mimo města Brna přěšel, lidem na tisíce škody učinil, potom roku 1742 na den slavněj velikonoční do*

města Meziříče se 17 000 rozličného vojska vtáhel, kteréžto město ohněm a mečem zkazití minil, kdežto potom na prosbu jejich milost paní hraběnky nejvyšší generál pruský, anebo bavorský svú zuřivost v dobrotu proměnil, kterýžto od Meziříče na Rožnov a na Frankštát s takovou zuřivostí již táhel a když již v marši byl, z vnuknutí Božího přijela štafeta a poručení, aby se do Holomúce navrátil [...]. V této kritické situaci vydala Marie Terezie 16. února 1742 provolání k Hanákům a Valachům k obraně země, jehož prostřednictvím jim slibovala různé materiální výhody, svobodnou volbu velitelů, ponechání kořisti aj. Na základě této výzvy došlo k několika srážkám pruských jednotek s obyvatelstvem, o jejichž výsledku však již dopředu nebylo možno pochybovat. Tehdy zasáhly do bojů na straně Marie Terezie oddíly uherských husarů, jejichž bojová morálka a připravenost byla sice na mnohem vyšší úrovni než u houfů ozbrojených sedláků, ale vedle účinné vojenské pomoci znamenaly tyto pluky pro oblasti, jimiž procházely, stejné, ba mnohdy i větší ohrožení než nepřátelská pruská vojska, což dokládají nejen prameny úřední, ale také, navíc mnohem poutavěji, i prameny narativní. Již zmiňovaný František Josef Čejka se například o uherských oddílech vyjádřil takto: [...] *co nepřítel nestrávil, to ta ukrutná Boha prázdná peleš lotrovská uherská čeled' dokonala a zmařila. Tato dychtivá lidskej práce čeled' přišla hájiti naši zem, však více zhubili a obnažili naši zem než nepřítel, poněvadž co hovada a koně jejich nepotřebovaly, to jim pod nohy sypali a stlali na [z]kázú všeho, jídla různé vymýšleli, obce mnohé a osady krom hojných útrat jim musely značné peníze skládat. Mnoho lidu porubali i baj zmordovali pro lúpež. Kostely, faráře rabovali, co v domu uhlédnul, to jemu na ruky přilnulo, ano i koně, krávy kradli, zeli z pola vozili, telata, ovce, kury uměli kupovat darmo. Úřad někde bili, vázali, věsili a nad nepřítel tyranství ukazovali, takže náramnú škodu svojma výstupkama učinili [...] vinšovali sobě mnozí míti Brandýburka, než tu zlostnú čeled', nebo ten, ačkoliv nepřítel, lid tak nesušoval a měl větší chválu, než Uhři [...].*

Válečné útrapy zdejšího obyvatelstva tedy trvaly až do skončení první slezské války v roce 1742. Sotva se z nich stačila města a venkov alespoň zčásti vzpamatovat, čekala je nová vlna vojenských průtahů a kvartýrů, neboť již v roce 1744 vypuklo druhé dějství prusko-habsburského souboje o bohaté a hospodářsky vyspělé Slezsko, následované v letech 1756–1763 tzv. sedmiletou válkou. Ani ta však nezvrátila fakt, že jediným celým slezským knížectvím, které sdílelo osudy s habsburskou monarchií až do jejího rozpadu v roce 1918, zůstalo pouze Těšínsko.

LITERATURA

- AL SAHEB JAN, *K průběhu 1. slezské války (1740–1742) na těšínsko-moravském pomezí*, Těšínsko 49, 2006, č. 1, s. 11–19.
- ARNETH ALFRED VON, *Maria Theresias erste Regierungsjahre I.*, Wien 1863.
- BĚLINA PAVEL – KAŠE JIŘÍ – KUČERA JAN P., *Velké dějiny zemí Koruny české X. 1740–1792*, Praha – Litomyšl 2001.

BIERMANN GOTTLIEB, *Geschichte des Herzogthums Teschen*, Teschen 1894².

D'ELVERT CHRISTIAN, *Die Völkserhebung in Mähren und Schlesien zur Zeit des Preussen-Einfalls 1741 und 1742*, *Notizen-Blatt*, 1876, č. 7, s. 52–55.

GAWRECKI DAN, *Slezsko za válek mezi Habsburskou říší a Pruskem 1740–1779*, in: Dan Gawrecki (ed.), *Dějiny českého Slezska 1740–2000 I*, Opava 2003, s. 49–162.

GOLL JAROSLAV, *Válka o země Koruny české (1740–1742) I*, Praha 1915.

GRÜNHAGEN COLMAR, *Geschichte Schlesiens. Schlesien unter Friedrich dem Grossen I.*, Breslau 1890.

GRÜNHAGEN COLMAR, *Schlesien in den letzten Jahrzehnten österreichischer Herrschaft 1707–1740*, *Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Alterthum Schlesiens* 15, 1880, s. 33–62.

MEHRING FRANZ, *Bedřich II. a jeho doba*, Praha 1949.

RESUMÉ

POWER AND POLITICAL CONFLICT FOR SILESIA IN 1740–1742 AND ITS COURSE IN THE TĚŠÍN REGION

With the death of the last male member of the Habsburg clan, Emperor Charles VI, the issue of succession in the countries of the Habsburg Danubian monarchy was raised. Despite all the diplomatic measures that Charles VI used during the last years of his reign to ensure succession for his eldest daughter, Maria Theresa, several European rulers raised pretender claims for individual countries of the so-called Habsburg heritage. The subsequent power and political fight culminated in a series of open war conflicts that made up the so-called Silesian wars, which directly affected the territory of the Těšín Principedom as well. The objective of the contribution is to describe the course of the first one, the so-called First Silesian War in the Těšín Region and north-eastern Moravia in 1740–1742.

POŘADATEL: Muzeum Těšínska

MÍSTO A DATUM KONÁNÍ: Muzeum Těšínska, Český Těšín, 15. ledna 2009

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

© 2010 Vydalo MUZEUM TĚŠÍNSKA, P. O., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín
a MATICE SLEZSKÁ – TĚŠÍNSKÁ OBLAST, Hlavní tř. 1a, 737 01 Český Těšín

Redakce PHDr. RADIM JEŽ, PHDr. DAVID PINDUR

Odborná spolupráce PHDr. JAN AL SAHEB

Grafická úprava a sazba KAZIMIERZ GAJDZICA

Podklady pro rodokmeny PHDr. RADIM JEŽ

Podklady pro rejstříky PHDr. JAN AL SAHEB, PHDr. RADIM JEŽ

Jazyková editace MGR. LUCIE BRŇOVJÁKOVÁ

Překlady resumé MGR. LENKA MANDRYSOVÁ

Tisk a vazba **FINIDR** FINIDR, S. R. O., Český Těšín

Všechna práva vyhrazena

Vydání první, Český Těšín 2010

ISBN 978-80-86696-12-6